

visibilis specie ad pristinam invisibilitatem revertuntur.

Ad secundum dicendum, quod contemplatio Angelorum magis se habet per modum receptionis quam actionis; et ideo, sicut luna simul recipit lumen a sole et illuminat inferiora corpora; ita etiam Angelus simul illuminatur a superiore et illuminat inferiorem, vel ministrat circa nos.

Ad tertium dicendum, quod ea quae cognoscuntur diversis rationibus, intellectus non potest simul considerare: quia non potest consignari diversis similitudinibus simul, sicut nec corpus diversis figuris; sed ea quae cognoscuntur a ratione, vel quorum unum est ratio alterius, nihil prohibet simul intelligi.

Ad quartum dicendum, quod caelum empyreum non est locus contemplationis secundum ne-

cessitatem, sed secundum congruentiam, sicut et Ecclesiae domus orationis dicitur; et ideo ratio non sequitur.

Expositio textus.

Item Dionysius in Hierarchia . . . ait. Verba quae sequuntur, sunt Gregorii (hom. 54 in Ev.) inducentis auctoritatem Dionysii non quantum ad verba, sed quantum ad sensum.

Et putant quidam Michaellem, Gabrielem et Raphaellem de superiori ordine fuisse. Hoc expresse contradicit Scripturae: quia Michael Daniel. 10, ponitur in ordine Principum; Gabriel autem dicitur de ordine Archangelorum; Raphael autem potest poni in ordine Angelorum secundum ea quae circa singulares personas exereit.

DISTINCTIO XI.

Quod quaeque anima habet Angelum homini ad sui custodiam delegatum, et malum ad exercitium.

Illud quoque sciendum est, quod Angeli boni deputati sunt ad custodiam hominum; ita ut quisque electorum habeat Angelum ad sui profectum atque custodiam specialiter delegatum. Unde in Evangelio (Matth. 18, 10): Veritas pusillorum scandala prohibens, ait: « Angeli eorum semper videntur faciem Patris. » Angelos dicit eorum esse quibus ad custodiam deputati sunt. Super quem locum Hieronymus tradit, unamquamque animam ab exordio nativitatis habere Angelum ad sui custodiam deputatum, inquitur ita: « Magna dignitas animarum est, ut unaqueque habeat ab ortu nativitatis in custodiam sui Angelum delegatum. » Gregorius quoque dicit (1) (hom. 54 in Evang.) quod unusquisque unum hominum Angelum sibi ad custodiam deputatum, et unum malum ad exercitium habet. Cum enim omnes Angeli boni nostrum bonum velint, communitateque salutis omnium student; ille tamen qui deputatus est alicui ad custodiam, cum specialiter hortatur ad bonum, sicut legitur de Angelo Tobiae (Tob. cap. 5), et de Angelo Petri in Actibus Apostolorum (cap. 12). Similiter et mali angeli cum desiderent malum hominum, magis tamen hominem ad malum incitant et ad nocendum fortius instat ille qui ad exercitium eius deputatus est.

Utrum singulis hominibus singuli Angeli, an pluribus unus deputatus sit.

Solet autem quaeri, utrum singuli Angeli singulis hominibus, an unus pluribus ad custodiam vel ad exercitium deputatus sit. Sed cum electi tot sint quot et boni Angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos et malos homines quam boni Angeli sint; et eam tot sint electi quot Angeli boni, et Angeli boni plures sint quam mali, pluresque sint homines mali quam boni; non est ambiguum plures esse bonos homines quam sint mali angeli, et plures esse malos homines quam sint mali angeli vel boni Angeli.

Confirmat unum Angelum pluribus hominibus deputari, sive simul, sive diversis temporibus.

Ideoque dici oportet, unum eundemque Angelum, bonum vel malum, pluribus hominibus deputari ad custodiam vel exercitium, sive eodem tempore, sive diversis temporibus. Ideo autem dicitur, eodem tempore vel diversis temporibus, quia videtur quibusdam quod omnes homines qui sunt simul

(1) Ex illo quidem refert Ilugo de S. Victore in eruditioribus theologicis, nempe in tract. 2 Summae Sententiarum cap. 9, quavis in Gregorio non occurrat: licet tunc prius vetit ex hom. 54 in Evang. indicabatur ad marginem. Sed ex lib. 2 Moral., cap. 16, analogice colligi potest, ubi non tantum Deo ministrare dicuntur boni Angeli qui adjacent (quasi pars dextra) sed et mali qui probent, vel molestent ac exercent (velut sinistra) (Ec. edit. P. Nicolai).

in aliquo tempore, singuli singulos Angelos habere possint, bonos vel malos: quia licet maior sit numerus hominum computatis in unum omnibus qui fuerunt et sunt et futuri sunt, quam Angelorum; tamen quia deoconditis hominibus succedunt homines, et ideo nunquam simul sunt in hac vita, Angeli vero nunquam decedunt, sed simul omnes sunt; ideo esse potest ut singuli hominum, dum in hac vita sunt, singulos habeant Angelos bonos vel malos, ad sui custodiam vel exercitium destinatos. Ceterum, sive ita sit sive non, non est dubitandum unumquemque hominem habere Angelum sibi deputatum, sive pluribus simul deputatus sit, sive uni singulariter. Nec est mirandum, unum Angelum pluribus hominibus ad custodiam deputari, cum uni homini plurium custodia deputetur: ita ut eorum quisque suum dicatur habere dominum, vel Episcopum, vel Abbatem.

Utrum Angeli proficiant in merito vel in praemio usque ad iudicium.

Praeterea illud considerari oportet, utrum Angeli boni in merito vel in praemio proficiant usque ad iudicium. Quod in meritis proficiant, atque quotidie magis ac magis mereantur, quibusdam videtur, ex eo quia quotidie hominum utilitatibus inserviunt, eorumque profectibus student. Quibusdam etiam nihilominus videtur quod in praemio proficiant, scilicet in cognitione et dilectione Dei. Licet enim, ut ajunt, in confirmatione beatitudinem acceperint aeternam atque perfectam; augetur tamen quotidie eorum beatitudo? quia magis ac magis diligunt, atque cognoscunt: et est eorum caritas, qua Deum et nos diligunt, et meritum et praemium: meritum, quia per eam et per obsequia ex ea nobis impensa merentur, et in beatitudine proficiunt: et ipsa eadem est praemium, quia ea beati sunt.

Auctoritatibus confirmant quod dicunt.

Et quod Angeli proficiant in cognitione, ac per hoc in beatitudine, testimoniis sanctorum confirmant. Dicit enim Isaias (cap. 65, 1), ex persona Angelorum, Christi ascendentis magnificentiam admirantium: « Quis est iste qui venit de Edom, in tinctis vestibus de Bosra? » et in Psalm (25, 8): « Quis est iste Rex gloriae? » Ex quibus apparet quod mysterium Verbi incarnati plenius cognoverunt Angeli post impletionem quam ante. Et sicut in cognitione unius mysterii profecerunt, ita dicunt eos in Delibatis cognitione proficere. Quod autem in huius mysterii cognitione profecerint, evidenter docet Apostolus (Ephes. 3, 9), dicens: « Quae sit dispensatio sacramenti plenitudo scientiae in Deo, ut innotescat multiformis sapientia Dei per Ecclesiam Principibus et Potestatibus in caelestibus. » Super quem locum dicit Hieronymus, angelicas dignitates praefatum mysterium ad purum vel plenum non intellexisse, donec completa est passio Christi, et Apostolorum praedictio per gentes dilatata.

Quod in hac sententia videtur Augustinus adversari Hieronymo.

His autem videtur contradicere Augustinus super eundem locum Epistolae (super Gen. ad litter., lib. 3, cap. 10), dicens: « Non latuit Angelos mysterium regni caelorum; quod opportuno tempore revelatum est propter salutem nostram. Illis ergo a saeculis innotuit supra memoratum mysterium: quia omnis creatura non ante saecula, sed a saeculis est. » Attende lector, quia videtur dissentire in hac sententia illustres doctores. Hieronimus, ut omnis repugnantia de medio tollatur, praedicta verba, Haymonem (sup. 5 ad Ephes., sequentes, ita determinemus, ut illis Angelis qui majoris sunt dignitatis, et per quorum ministerium illa nuntiata sunt, ex parte cognita a saeculis fuisse, utpote familiaribus et nuntiis; illis vero qui minoris dignitatis sunt, incognita existisse dicamus, usque quo impleta sunt, et per Ecclesiam praedicta; et tunc ab omnibus Angelis perfecte fuerunt cognita. Constat itaque omnes Angelos in cognitione divinarum mysteriorum secundum processum temporis proficere. Unde non incongruenter ipsi usdem dicunt Angelorum scientiam ac beatitudinem augeri usque ad futuram consummationem, quando in scientia ac beatitudine ita perfectissimi erunt ut nec augeatur amplius nec minatur.

Alicorum opinio, qui dicunt,

Angelos in quibusdam praedictorum non proficere.

Alii autem dicunt, Angelos in confirmatione, tanta Deitatis dilectione atque notitia fuisse praeditos, ut in his ulterius non proficerent nec profecturi sint: profecturum tamen in scientia rerum exteriorum, sicut in cognitione sacramenti

Divisio primae partis textus.

Postquam determinavit de quibusdam actibus qui consequuntur omnes ordines, scilicet assistere et ministrare; hic determinat de quodam actu ad quem unus ordo specialiter deputatur, scilicet custodire homines; et dividit in partes duas: in prima determinat de Angelis quantum ad officium custodiae; in secunda quantum ad profectum, praedictum officium consequentem, ibi: *Praeterea illud considerari oportet.* Circa primum duo facit: primo determinat veritatem; secundo circa determinata movet questionem, ibi: *Solet etiam quaeri, utrum singuli Angeli singulis hominibus, an unus pluribus ad custodiam vel exercitium deputatus sit.* Ubi tria facit: primo movet questionem; secundo excludit alteram partem, ibi: *Sed cum electi tot sint quot et boni Angeli sunt, plures constat esse omnes simul bonos et malos homines quam boni Angeli sint;* tertio excludit reliquam, et exponit eam, ibi: *Ideoque dici oportet, unum eundemque Angelum bonum vel malum pluribus hominibus deputari ad custodiam vel ad exercitium.*

QUAESTIO I.

Circa custodiam Angelorum quaeruntur hic quinque: 1.º utrum Angeli hominibus ad custodiam deputentur; 2.º ejus ordinis sit custodire; 3.º quorum hominum sit custodiri; 4.º utrum custodes Angeli semper custodiant homines quibus deputantur, vel quandoque eos derelinquant; 5.º cum de salute hominum gaudeant Angeli, utrum e contrario de perditione eorum tristitentur.

Incarnationis, et huiusmodi; sed non in contemplatione Deitatis: quia Trinitatem in Unitate et Unitatem in Trinitate non plenus intelligunt sive intellecturi sunt quam ab ipsa confirmatione perceperint. Ita etiam dicunt, eos in caritate non proficere post confirmationem, quia eorum caritas postea non est aucta; et sic dicunt eos non proficere in meritis; sed hoc quantum ad vim merendi, non quantum ad numerum meritorum. Plura enim bona fecerunt postea quae tunc non fecerant; sed eorum caritas ex qua illa processerunt, non est aucta, ex qua tantum mererent antequam ista adderentur, quantum postea his adjectis. Illud vero quod alii superius dicunt, prohiberi videtur, scilicet quod Angeli usque ad iudicium in scientia et in aliis proficiant.

Quod quaedam auctoritates videntur obviare probabiliori sententiae.

Quibus tamen videtur obviare quorundam auctoritatum verba. Ait enim Isidorus in lib. de summo Bono (1): « Angeli in Verbo Dei omnia sciunt antequam fiat; » Sed nec omnia perfecte Angeli scire dixit: et ideo eos in scientia proficere non movet. Gregorius quoque in libro Dialogorum (2) ait: « Quis est quod illi nesciant qui scientem omnia sciunt? » Ubi videtur dicere, quod omnia sciunt Angeli, et nihil sit quod nesciant. Sed accipiendum est hoc de his quorum cognitio hea unum facit cognoscere, ut sunt ea quae ad mysterium Trinitatis et Unitatis pertinent.

(1) Sive Sententiarum lib. 2, cap. 14 (Ec. edit. P. Nicolai).
(2) Lib. 4, cap. 55 (Ec. edit. P. Nicolai).

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Angeli custodiant homines.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli homines non custodiant. Deus enim est custos hominum, ut dicitur Job 7. Sed perfectior est custos qui per seipsum sufficit ad custodiam quam qui custodit medianibus aliis. Cum ergo omne quod est perfectissimum, Deo sit attributum, videtur quod ipse nos per Angelos non custodiat.

2. Praeterea, custodia et conservatio hominum est per gratiam. Sed gratiam Deo immediate infundit animae, et non per Angelos. Ergo videtur quod eis non competat custodire nos.

3. Praeterea, unus effectus custodiae Angelorum ponitur quod deferant orationes nostras ad Deum. Sed hoc videtur omnino superfluum, cum Deus omnia cognoscat. Ergo videtur vanum ponere Angelos hominum custodes.

4. Praeterea, custos ponitur alicui aut propter imbecillitatem, ut scilicet juvetur et defendatur, aut propter ignorantiam, ut instruat; sicut mulieribus et pueris doctores et paedagogi dantur. Sed homo per se potest cognoscere ea quae sunt facienda vel vitanda, per legem naturalem cordi impressam; et potest etiam exequi propter arbitrii libertatem. Ergo videtur quod custodia Angelorum non egeat.

5. Praeterea, custodis officium est retrahere custoditum ab his quae sibi sunt nociva. Sed Angeli non retrahunt homines a peccatis, cum multos in peccata praecipitari videamus. Ergo videtur quod Angeli hominum custodes non sint.

6. Praeterea, custodis est instruere custoditum secundum modum ejus. Sed modus hominis est cognitionem a sensibilibus accipere. Ergo videtur

quod visibilibus apparitionibus nos deberent instruere. Hoc autem non faciunt, nisi forte raro. Ergo videtur quod vel non custodiunt, vel sunt negligentes in custodiendo.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. 90, 2: *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus vis tuis.*

Praeterea, Deus est prior ad miserendum quam ad puniendum. Sed Deus hominibus dedit daemones ad exercitium, ut habetur ad Ephes. ult., 12: *Non est nobis collectio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Ergo videtur quod multo fortius dederit Angelos ad custodiendum.

Solutio. Respondeo dicendum, quod secundum Boetium in libro de Consolat. (4. pros. 6), Deus providentiam suam quam de omnibus rebus habet, medianibus quibusdam causis exequitur. Ut autem in primo dictum est, quamvis omnium rerum providentiam habeat, specialiter tamen modo substantiae rationales suae providentiae subduntur, in quantum altiori modo prae ceteris finem divinae bonitatis natae sunt consequi, et per altius principium, quod est voluntas. Quia ergo inter Deum et homines media est natura angelica, et secundum legem sapientiae suae hoc est ordinatum ut inferioribus per superiora provident; ideo ipsi Angeli exequuntur divinam providentiam circa salutem hominum, adiuvando ad tendendum in finem, et liberando ab his quae processum in finem impediunt: et haec executio divinae providentiae per Angelos de hominibus, vocatur custodia Angelorum.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus est custos primus et principalis, apud quem summa providentia residet: nec est propter suam insufficientiam quod suam providentiam de hominibus exequitur per Angelos, sed propter ordinem suae sapientiae. Tum quia congruit Angelis, ut scilicet eis haec dignitas non negetur, quod sint duces hominum reductionis in Deum; et in hoc Deum quodammodo imitantur, in quantum cooperantur Deo in introductione hominum in finem. Tum quia congruit hominibus, qui sunt in statu imperfectionis, quem pueritiae Apostolus comparat I Corinth. 15; unde eis custodes tanquam pueris assignantur, donec veniente quod perfectum est, evacuetur quod ex parte est.

Ad secundum dicendum, quod sicut in operationibus artificialibus, in quibus instrumenta quodammodo disponunt ad formam, ut ignis mollicando ferrum, et martellus dilatando; sed forma cullelli inducit ad artificem per similitudinem artis quam habet: ita etiam Deus, qui est primus custos, inducit ultimam perfectionem conjugentem fini, et per hoc conservantem, scilicet gratiam et gloriam. Sed Angelorum est praeparare homines ad susceptionem gratiae per illuminationes, et alia huiusmodi.

Ad tertium dicendum, quod non dicuntur Deo orationes nostras deferre quia ipsum de hoc decentes, sed quasi ipsum orantes pro nobis; sicut etiam sacerdos offert Deo orationem populi, in quantum sua interventione effectum orationibus impetrat.

Ad quartum dicendum, quod lumen naturalis cognitionis imperfectum est, et praecipue ad dirigendum in illa quae naturam excedunt: voluntas etiam ejus potest ad malum inclinari multis occasionibus; et ideo providet hominibus Angelorum praesidium.

Ad quintum dicendum, quod sicut providentiae divinae est sic impedire mala, ut tamen salvetur naturae conditio; ita etiam et Angelorum custodiae: et ideo ad Angelos non pertinet quod homines custodiendo ad virtutem cogant, et a vitiis retrahant: quia sic periret libertas arbitrii et ratio meriti.

Ad sextum dicendum, quod huiusmodi apparitiones visibiles Angelorum, eo quod sunt supra cursum naturae, stuporem quemdam incutiant, et quodammodo violenter incitant ad consensum: in quo perit aliquid bonum hominis quantum ad conditionem naturae, quod est inquisitio rationis. Unde huiusmodi apparitiones non omnibus fiunt; sed aliquibus factae sunt ad confirmationem fidei in multis, sicut etiam miracula. Nihilominus tamen per modum nostrum instruunt nos, illustrando phantasmas, et confortando lumen intellectus nostri, et excitando ad aliquid rectius considerandum.

ARTICULUS II.

Utrum ad omnes ordines tertiae hierarchiae pertineat custodire homines.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod custodire pertineat ad omnes ordines tertiae hierarchiae. Quia, secundum Dionysium (9 cap. de cael. hier.), tertiae hierarchiae proprium est lumen divinum accipere per convenientiam nostrae hierarchiae, id est proportionatum ad immediate transferendum in nos. Sed ille Angelus dicitur custos hominis qui immediate ipsum illuminat. Ergo videtur quod custodire ad omnes pertineat.

2. Praeterea, Angelus custos defendit hominem ab impugnatione invisibilis hostis. Sed arcere, secundum Gregorium (hom. 54 in Evang.) pertinet ad Potestates. Ergo videtur quod illi ordini praecipue conveniat custodire.

3. Praeterea, missio ordinatur ad custodiam. Sed Angeli quinque ordinum mittuntur ad expellendum exterius ministerium, ut dictum est. Ergo omnibus convenit custodire.

4. Praeterea, in hominibus inveniuntur diversa officia. Sed secundum diversa officia distinguuntur ordines Angelorum, quorum officiorum aliqua similitudines inveniuntur in officiis humanis, ut dicit Gregorius (loc. cit.), ostendens qualiter homines ad ordines Angelorum assumantur. Ergo videtur quod omnes ordines ad custodiam deputentur.

Sed contra est quod dicit Gregorius (ib.), Angelos esse qui minima nuntiant. Sed minima sunt quae ad singulares personas pertinent: quia quanto bonum est communius, tanto est divinius, secundum Philosophum (in 1 Ethic., cap. 1). Ergo videtur quod illi qui singulis hominibus praesunt, sunt tantum de ordine Angelorum.

Praeterea, Bernardus dicit in lib. de Considerat. (3 cap. 4): *Patamus Angelos dici qui singulis hominibus praeposuntur, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis.* Ergo videtur idem quod prius.

Solutio. Respondeo dicendum, quod illi Angeli dicuntur hominum custodes qui immediate illos illuminant, et habent actus limitatos circa humana officia, et procurant quae ad ipsos specialiter pertinent: et ex hoc quod immediate illuminant, excluduntur a custodia Angeli assistentes; ex hoc

autem quod habent actus limitatos ad dirigendum in humanis officiis, excluditur media hierarchia, quae habet potestatem non limitatam ad humana officia. Per hoc autem quod per custodiam procurant ea quae pertinent ad aliquas determinatas personas, quod est ultimum et minimum in actibus Angelorum, deputatur custodia ultimo ordini, qui est ordo Angelorum.

Ad primum ergo dicendum, quod tota tertia hierarchia accipit illuminationes proportionatas ad actus et officia humana; non tamen ad hanc vel ad illam personam; sed hoc est Angelorum; et ita eis convenit custodire singulos homines, aliis vero convenit custodire singulas provincias vel regna.

Ad secundum dicendum, quod inferiores Angeli participant virtutem superiorum, in quantum ab eis illuminantur, sicut, secundum Dionysium (cap. 15 de cael. hier.), dicitur inferior Angelus purgasse Isaiam per ignem virtute Seraphin: et ita etiam inferiores Angeli virtute Potestatum daemones cohibent; et similiter virtute aliorum superiorum ordinum possunt exequi aliqua quae ad eos pertinent circa determinatas personas.

Ad tertium dicendum, quod omnes Angeli custodes mittuntur; non tamen omnes qui mittuntur, custodiunt; sed ultimi tantum custodiunt, ut dictum est: quia superiores exequuntur ea quae ad multos pertinent; et quanto ad plures, tanto est ordo superior; et ideo Virtutes sunt supremi inter exequentes ministeria, quia eorum actus se extendunt non tantum ad res humanas, sed etiam ad res naturales, ut patet in operatione signorum; et post Potestates, quorum actus non tantum ad homines, sed etiam ad daemones se extendit; et post Principatus, quorum operatio est circa totam multitudinem; et ultimi Angeli, qui operantur circa determinatas personas; Archangeli vero melius sunt, habentes aliquid commune cum utrisque, ut prius dictum est.

Ad quartum dicendum, quod omnia officia humana pertinentia ad singulares personas, cum quibuscumque ordinibus similitudinem habeant, diriguntur per ultimum ordinem, in quantum participant virtutes superiorum, ut dictum est; sed illa officia quae ad multitudinem pertinent, diriguntur per Principatus vel Archangelos: et ideo homo in praelatione constituitur illuminatur ab Angelo inferioris ordinis de his quae ad statum personae suae pertinent; sed ab Angelo principe de his quae respectant ad regimen multitudinis.

ARTICULUS III.

Utrum omnibus hominibus deputentur Angeli ad custodiam. — (1 p., quaest. 113, art. 3.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod non omnibus hominibus deputentur Angeli ad custodiam. Custodia enim Angelorum valet hominibus ad evitandum pericula, et ad instruendum ignorantiam. Sed Adam in primo statu ab utroque liber fuit. Ergo Angelum custodem non habuit.

2. Praeterea, gratia confirmata in quibusdam hominibus hoc efficit ut mortaliter peccare non possint, ut patet in sanctificatis in utero. Sed contra impedimentum salutis per peccatum principaliter ordinata est custodia Angelorum. Ergo videtur quod tales ea non indigeant.

3. Praeterea, ante natiuitatem ex utero sacramenta salutis puero conferri non possunt. Sed hoc est quod Angelus custos in homine promovere intendit, scilicet salutem. Ergo puerperio animato ante natiuitatem Angelorum custodia non debetur.

4. Praeterea, custodia Angelorum est per hoc quod homines illuminando instruunt. Sed pueri ante perfectam aetatem non sunt capaces doctrinae. Ergo videtur quod careant Angelorum custodia.

5. Praeterea, 2 Thessal. 1, dicitur, quod omnis actus Antichristi erit secundum operationem satanae. Sed custodia Angelorum ordinatur contra tentationes malignorum spirituum. Ergo videtur quod frustra ab Angelo custodietur.

6. Sed contra, videtur quod etiam Christus Angelum custodem habuit. Primo per hoc quod dicit Dionysius (4 cap. cael. hier.) quod subdubatur paternis dispositionibus medianibus Angelis. Sed, ut dictum est, per custodiam executio divinae dispositionis fit de hominibus per Angelos. Ergo videtur quod Christus Angelum custodem habuit.

7. Praeterea, Lucae 22, 43, dicitur, quod *apparuit Angelus Domini, confortans eum.* Ergo videtur, cum confortare sit unus actus custodiae, quod Angelum custodem habuit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, sicut in 1 libro (dist. 59, quaest. 2, art. 1), dictum est, providentia proprie est ad conferendum ea quae promovent in finem, et removendum ea quae impediunt. Ultimum autem in his adiutoris est id quod conjungit fini, quod a solo Deo est: et ideo ea quae ab Angelis custodibus per divinam providentiam circa singulares personas exequuntur, sunt quaedam praeparationes iuvenes ad consequendum finem ultimum. Praeparans autem non habet operationem circa rem, nisi quae est ordinata ad finem, ante finis consecutionem; et ideo omnibus hominibus, ab infusione animae rationalis per quam ad finem salutis ordinantur, custodia debetur usque ad mortem, quando terminatur via proficiendi in finem. Nulli ergo caret custodia Angelorum, nisi vel per hoc quod sunt impoenitibiles, ut damnati, vel per hoc quod finem gloriae consequuntur, ut beati.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in Adam non esset periculum ex aliqua corruptione carnis instigante ad malum, erat tamen periculum ex potentia peccandi, et ex daemone oppugnante: et similiter erat debitoris cognitionis quam Angelus; et ideo indigebat praesidio custodis Angeli.

Ad secundum dicendum, quod etiam si confirmati peccare non possint, possunt tamen proficere, et eorum profectus potest impediri; et propter hoc indigent custodia Angelorum ad promovendum in bonum, et removendum impedimentum.

Ad tertium dicendum, quod pueri in materno utero non recipiunt sacramenta Ecclesiae, quia non subduntur actibus ministrorum: sed operibus divinis et Angelorum substantur; et ideo eis ab infusione animae rationalis, custos Angelus assignatur, per quem prohibetur virtus daemones ab eius nocimento, et propter multa impedimenta, quibus potest ejus complexio deteriorari, et efficiatur prior ad peccandum, vel etiam ipsa vita extingui: et in hoc etiam prosunt parvulis natis, quamvis eos non illuminent.

Unde patet responsio ad quartum.

Ad quintum dicendum, quod Antichristus etiam habebit Angelum custodem: quia lex communis propter unum mutari non debet: et in hoc ejus poena justior apparebit, quia beneficia totius naturae humanae provisae, sibi non subtrahuntur. Nec tamen est omnino frustra custodia; quia etsi ad bonum non convertatur, a multis tamen malis cessabit, retractus ab Angelo custode: hunc enim effectum ad minus semper consequitur Angelus per custodiam in quocumque obstinato.

Ad sextum dicendum, quod Christus non habuit Angelum custodem: tum quia anima sua omnibus Angelis superior fuit, immediate a Verbo sibi unito illuminata: tum quia erat verus comprehensor: unde ejus bonum nec impediri nec juvari poterat. Dicitur vero subdi paternis dispositionibus per Angelos quodammodo indirecte, in quantum Angeli instruebant Joseph et matrem ejus de his quae circa ipsum puerum existentem agenda erant, ut habetur Matth. 2.

Ad septimum dicendum, quod Angelus dicitur confortasse eum, non aliquid in ipsum imprimendo, sed per modum ministerii, in quantum congratulabatur fortitudini ejus; sicut homo naturaliter in tribulatione confortatur ad praesentiam amicorum: et ita per modum quo fuerat vera tristitia, fuit confortatio vera, et non apparatus tantum, ut quidam dicunt.

ARTICULUS IV.

Utrum Angelus quandoque relinquat hominem cui deputatur.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus quandoque relinquat hominem cui deputatur custos. Primo per hoc quod habetur Hierem. 51, 1: *Curavius Babylonem, et non est sanata. Derelinquantis ergo eum.* Sed hoc dicitur ex persona Angelorum, ut dicit Glossa (1). Ergo videtur quod relinquat, quando a peccato non corrigitur.

2. Praeterea, Isa. 5, 3, dicitur: *Auferam sepem ejus et erit in direptionem.* Glossa (2): *Id est custodiam Angelorum.* Ergo idem quod prius.

3. Praeterea efficacius custodit Deus hominem quam Angelus. Sed Deus quandoque relinquat hominem, ut in Psal. 21, 1, dicitur: *Quare me dereliquisti?* Ergo multo fortius Angelus.

4. Praeterea, Zachariae 4 dicitur, quod reversus est Angelus qui loquebatur ad eum: et similiter etiam Danielis 10. Sed non revertitur nisi qui abscedit. Ergo videtur quod Angelus quandoque hominem relinquat.

5. Praeterea, Angeli quandoque sunt in caelo empyreo. Sed cum sunt ibi, non sunt circa nos, secundum Damascenum. Ergo videtur quod aliquando nos relinquunt.

6. Praeterea, medicus sapiens infirmum desperatum relinquit. Sed Angeli cum tunc possunt scire aliquem esse praescitum per revelationem, et videre aliquem obstinatum in peccatis. Talis autem est sicut infirmus desperatus. Ergo videtur quod etiam Angelus, qui est quasi medicus spiritualis, talem relinquat.

(1) Nullo nomine praenotata, sed ex Origene sumpta est hom. 2 in Hierem., et Rabanus ex illo refert (L. a. edit. P. Nicol.).
(2) Interlineatis (Ex edit. P. Nicolai.).

Sed contra, boni Angeli sunt magis prout ad juvandum quam mali ad infestandum. Sed mali nunquam cessant ab infestatione. Ergo nec boni a custodia.

Praeterea, de nemine est desperandum, quantum est in statu viae. Sed infirmus non relinquitur a medico nisi propter desperationem. Ergo videtur quod Angelus non dimittat hominem, quantumcumque peccatorem.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum custodia Angelorum sit quaedam executio divinae providentiae, oportet esse idem iudicium de utroque. Divina autem providentia nunquam relinquit hominem ex toto, quia omnino in nihilum redigeretur; sed verum est quod magis et minus providet diversis, secundum eorum conditionem: et ideo in Psal. 55, 16, *Oculi Dei super justos dicuntur, et aures ejus ad preces eorum;* quibus adeo perfecte providet ut omnia eis cooperentur in bonum, ut dicitur Rom. 8. Sed malos secundum aliquid derelinquit, in quantum permittit eos subiacere tribulationibus, et quod gravius est, etiam in peccata ruere; unde ad Rom. 1, 28: *Propterea tradidit eos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conveniunt.* Similiter etiam Angeli dicuntur aliquos derelinquere secundum quid, in quantum exponuntur tribulationibus, vel etiam justo Dei iudicio ab aliquo peccato non retrahuntur; nunquam tamen ita relinquunt quin sit aliquis effectus custodiae, in quantum aliquid malum prohibent, et ad aliquid bonum promovent.

Ad primum ergo dicendum, quod haec intelligitur esse vox Angelorum discedentium ab homine peccatore in hora mortis; quia tunc primo desperatur de ejus salute. Vel potest dici, quod derelinquunt secundum quid, ut dictum est, sicut etiam et Deus.

Unde patet responsio ad secundum et tertium.

Ad quartum dicendum, quod Angelus ab eo recesserat quantum ad aliquem effectum, quia scilicet ipsum de futuris non illuminaverat, et non quantum ad omnem effectum custodiae.

Ad quintum dicendum, quod quocumque aliquid agens imprimi fortem impressionem, remanet illa impressio in potentem per aliquid tempus, etiam ad absentiam agentis, ut patet in motibus violentis: et ita dico, quod ad unam actionem Angeli in hominem potest esse bonam dispositionem accipere, quae manet in eo ad aliquid tempus, ut patet quando aliquis semel devote orat, ad plures dies remanet inde devotior; et ita Angelus quamvis non semper sit praesens, potest semper custodire, in quantum effectus ejus manet post actionem suam.

Ad sextum dicendum, quod nullus in statu viae est adeo obstinatus quin possit per poenitentiam (1) converti; unde non est de eo desperandum; et si Angelus sciret eum praescitum, posset tamen multa mala in eo impedire, sicut de Antichristo dictum est, art. praeced.

(1) A. post poenitentiam.

ARTICULUS V.

Utrum Angeli doleant de damnatione hominum quos custodiunt. — (1 p., quaest. 115, art. 7.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli doleant de damnatione hominum quos custodiunt. Exterior enim luctus est signum interioris doloris. Sed Isai. 55, 7, dicitur: *Angeli pacis amare selebant.* Ergo videtur quod doleant.

2. Praeterea, amicorum est compati sibi in necessitatibus. Sed Angeli ferventissima caritate nos diligunt. Ergo videtur quod contristentur, hominum damnationem compatiendo.

3. Praeterea, sapientis est dolere de his per quae scum gaudium minuitur. Sed per damnationem hominum minuitur gaudium Angelorum quod esset de conversione eorum, de quo habetur Lucae 15, 10: *Gaudium est Angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente.* Ergo de hominum damnatione dolent.

4. Praeterea, omne id quod est contrarium volito et repugnans fini, est contristans. Sed damnatio est contraria saluti quam volunt et per officium custodiae procurant. Ergo damnatio hominum eos contristat.

Sed contra, Apoc. 21 dicitur, quod in caelesti Hierusalem nec est luctus nec est dolor. Illius autem urbis cives sunt Angeli. Ergo de nullo dolent.

Praeterea, perfecta beatitudo non compatitur secum miseriam. Sed omnis tristitia ad miseriam pertinet, et fugienda est, ut in 7 Ethic. (cap. 15) Philosophus dicit. Ergo Angeli beati tristes esse non possunt.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum Angeli beati sint in divinae voluntatis continua contemplatione, qui perfectissime conformantur, nihil potest esse contra voluntatem eorum, sicut nec contra voluntatem Dei; potest tamen esse aliquid praeter voluntatem eorum: sed hoc ipsum, in quantum est permissum a Deo, est volitum ab eis, sicut a Deo; et ideo nihil potest accidere de quo doleant Angeli, sicut nec de quo doleat Deus. Et ideo simpliciter dicendum est quod neque de peccatis hominum tristantur, neque de damnatione; sed utrobique laetantur de justa permissione et punitione.

Ad primum ergo dicendum, quod illud secundum litteram intelligitur de nuntiis Ezechie, quos misit ad pacem ab Assiriis quaerendam, qui audientes blasphemias Bapsacis, scissis vestibus flevant. Allegorie vero exponitur de Apostolis in Glossa. Si autem ad Angelos referatur, intelligendum est dolor non proprie, sed metaphorice, per modum quo etiam frequenter in Scripturis Deo attribuitur.

Ad secundum dicendum, quod compati non potest qui passibilis non est; et ideo ex impassibilitate Angelorum hoc accidit quod condolere non possunt, non ex caritatis defectu.

Ad tertium dicendum, quod Angelorum gaudium non minuitur ex damnatione, quia electorum numerus minui non potest. Vel potest dici, quod ipsi semper gaudent de suis bonis operibus quae custodiendo egerunt, licet ille qui custoditus est non salvetur.

Ad quartum dicendum, quod Angeli volunt salutem hominis voluntate antecedente sicut et Deus; S. Th. Opera omnia V. 6.

sed voluntate consequente volunt hominem damnari, si meruerit; unde consequens est ut de ejus damnatione non doleant.

Expositio primae partis textus.

Et unum malum ad exercitum habet (1). Videtur injuste agi cum homine: quia daemones multo potentiores sunt hominibus: non enim est potestas super terram quae ei comparetur, ut dicitur Job 41. Ergo non justum est pugnari inter hominem et daemones constitui.

Et dicendum, quod cum liberum arbitrium non possit cogi ad peccandum, quantumcumque sit daemon fortis, homo resistere potest. Unde dicitur (2), quod debilis est hostis qui non potest vincere nisi volentem; et super hoc homini adest praesidium Angeli, et auxilium divinum, si suscipere velit.

Divisio secundae partis textus.

Hic inquit Magister, utrum Angeli, dum officium custodiae durat in merito vel praemio proficiant; et dividitur in partes duas: primo ponit duas opiniones; secundo eligit alteram illarum, ibi: *Illud vero quod alii superius dicunt, probabilius videtur.* Prima in duas, secundum duas opiniones; quarum secunda incipit ibi: *Alii autem dicunt Angelos in confirmatione tanta Deitatis dilectione atque notitia fuisse praeditos, ut in his ulterius non profecerint vel profecturi sint.* Circa primum tria facit: primo ponit opinionem; secundo confirmat per auctoritatem, ibi: *Et quod Angeli proficiant in cognitione, ac per hoc in beatitudine, testimoniis sanctorum confirmant;* tertio solvit contrarietatem ibi: *His autem videtur contradicere Augustinus.*

Illud vero quod alii superius dicunt, probabilius videtur. Hic eligit alteram opinionem; et circa hoc duo facit: primo eligit primam opinionem; secundo respondet ad quasdam auctoritates quae sunt in contrarium, ibi: *Quibus tamen videntur obviare quarundam auctoritatum verba.*

QUAESTIO II.

Hic quaeruntur sex: 1.º utrum Angeli proficiant in cognitione Dei, quae est praemium essentiale; 2.º utrum proficiant in cognitione aliarum rerum per illuminationem superiorum; 3.º utrum accresceat aliqua cognitio per mutuum locutionem; 4.º utrum mysterium Incarnationis per Ecclesiam didicerint; 5.º utrum inter eos sit pugna et contradictio; 6.º utrum ordinum distinctio maneat post diem iudicii.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Angeli proficiant in visione Dei. (1 p., qu. 62, art. 9.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli in visione Dei proficiant. Perfectio enim

(1) Supple quilibet homo.

(2) In Sententiis Patrum, et colligitur ex Gregorio (Ex edit. P. Nicolai.).

virtutis non tollit sed auget efficaciam merendi. Sed in Angelis beatis est perfecta caritas, quae est radix merendi, quae omnes eorum actus informantur. Ergo videtur quod semper magis et magis mereantur divinam visionem in eis augeri.

2. Praeterea, secundum Avicennam, omnis actio creaturae est ad aliquod commodum agentis; unde liberalitatem puram solius Dei propriam dicit. Sed Angeli creati sunt. Ergo ex actibus eorum circa nos aliquid eis accrescit; et ita videtur quod eorum bonum semper magis ac magis augeatur.

3. Praeterea, quanto aliquis intellectus est clarior, tanto perspicacius intuetur. Sed inferiores Angeli continue a superioribus illuminantur. Ergo videtur quod semper limpidius Deum contemplantur.

4. Praeterea, si non possunt proficere in Dei visione, aut hoc est quia pervenerunt ad summam perfectionem, aut quia majoris perfectionis capaces non sunt. Sed primum esse non potest, quia summa perfectio solius Dei est, quia seipsum comprehendendo videt: similiter nec secundum, quia sic homines essent capaciores inferioribus Angelis: quia homines, ut dictum est, possunt pervenire ad modum contemplationis supremorum ordinum. Ergo videtur quod Angeli etiam in divina contemplatione proficere possunt.

Sed contra, Magister supra dixit, quod perfectio naturae glorificatae est, quando habet quidquid nata est habere. Sed Angeli sunt glorificati. Ergo totum id quod nati sunt habere, habent.

Praeterea, in termino motus non contingit esse motum. Sed Angeli non sunt in statu viae, cui competit motus, sed in termino. Ergo videtur quod ipsi proficere non possint, cum profectus sit motus quidam.

Solutio. Respondeo dicendum, quod secundum Philosophum, operatio et motus differunt: operatio enim est actus perfecti, ut lucidi lucere, et intellectus in actu, intelligere; sed motus est actus imperfecti tendentis in perfectionem: et ideo id quod est in sua ultima perfectione, habet operationem sine motu, sicut Deus; quod autem distat ab ultima perfectione, habet operationem conjunctam motui: quia proficere in beatitudine est quidam motus naturae tendentis in perfectionem: ideo quodcumque Angelus vel homo ponitur in ultima sua perfectione, operatio ejus non est meritoria nec proficiens. Sed in hoc, quando scilicet Angelus sit in sua ultima perfectione, est duplex opinio. Una quam Magister approbat, scilicet quod erit in die iudicii. Alia est quae in littera tangitur, quod hoc fuit in prima eorum confirmatione; et haec videtur mihi probabilior: tum quia ultima perfectio rei est in termino suae viae; terminus autem viae Angelorum fuit eorum confirmatio: non enim nunc viatores dicuntur, nisi forte secundum quid, in quantum circa viatores operantur: tum quia idem iudicium est de hominibus post mortem, et de Angelis post confirmationem vel casum. Homini autem statim post mortem ultima sua perfectio confertur, nisi forte aliquid purgandum repugnet, nec differtur usque ad diem iudicii, ut Graeci errantes dicunt; et ideo dicimus, quod Angeli statim in confirmatione ultimam perfectionem beatitudinis consecuti sunt, nec postmodum in visione Dei proficiunt, in qua eorum beatitudo essentialiter consistit.

Ad primum ergo dicendum, quod perfectio virtutis includens finem, tollit rationem meriti et mo-

tus, qui repugnat fini; sed in via ad finem auget efficaciam meriti.

Ad secundum dicendum, quod omnis operatio creaturae ordinata est ad perfectionem ejus; sed quandoque operatio non est ad alium finem, sed ipsamet est finis, ut in 1 Ethic. dicitur; et sic dico, quod illuminare inferiores, in Angelis est dignitas eorum: quia in hoc maxime consequuntur Dei similitudinem: et ideo non oportet quod per huiusmodi operationes aliquid mereantur.

Ad tertium dicendum, quod unus Angelus non illuminat alium, ut dictum est, de his quae ad essentiam beatitudinis pertinent, sed de illis; et ideo non oportet quod propter hoc limpidius videant Deum, sed ea de quibus illuminantur.

Ad quartum dicendum, quod Angeli summum gradum contemplationis non attingunt; sed propter hoc dicuntur non proficere, quia tota eorum capacitas plena est: nec ampliari potest illa capacitas Angelorum per meritum, sicut in hominibus qui sunt in statu viae.

ARTICULUS II.

Utrum Angeli inferiores illuminentur a superioribus.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli inferiores per superiorum illuminationem in cognitionem rerum sive divinarum effectum non proficiant. Omnis enim operatio Angeli aut pertinet ad naturam aut ad praemium. Sed in naturali cognitione non proficiunt, quam totam simul in creatione receperunt; nec etiam in merito aut in praemio proficiunt. Ergo videtur quod in eis cognitio divinarum effectum non crescat.

2. Praeterea, Deus est causa rerum per essentiam suam. Ergo in hoc quod videtur essentia sua, cognoscitur ipse esse causa. Sed quando cognoscitur aliquid in quantum est causa, cognoscitur etiam effectus ejus. Ergo videtur, cum Angeli beati essentiam divinam videant, quod etiam in ipsa effectus ejus cognoscant; et sic in cognitione divinarum effectuum non crescant.

3. Praeterea, nihil est cuius ratio non sit in Dei scientia, sive verbo ejus, quod est ars plena rationum viventium, ut dicit Augustinus (1). Sed Angeli beati vident Dei verbum. Ergo cognoscunt omnes divinos effectus; et sic idem quod prius.

4. Praeterea, qui videt speculum, necessario videt formas relucens in speculo, nisi diversitas partium speculi impediatur, ut dum intuetur unam partem speculi, formas resplendentes in alia parte non videat. Sed Dei verbum, quod est sapientia genita, est speculum sine macula, ut dicitur Sap. 7, in quo omnes rerum rationes resplendent. Ergo cum verbum sit indivisibile, Angeli intuentes verbum omnia in eo cognoscunt; et sic idem quod prius.

5. Praeterea, secundum Philosophum (in 3 de Anima, text. 7), intellectus cum intelligit difficilia, non minus intelligit infima, sed magis: altissimum autem intelligibile est essentia divina. Sed eam Angeli vident. Ergo videtur quod omnia alia cogno-

(1) Colligitur ex lib. 85 Qq., quaest. 16, et lib. 11 de Civit. Dei, cap. 10 versus finem, et super illud Joannis 1: Omnia per ipsum facta sunt, tract. 1. in Joann. (Ex edit. P. Nicolai).

scere possunt; et ita eorum cognitio non crescit.

Sed contra est quod dicit Dionysius in fine cael. Hierar. quod multae rationes sacramentorum latent supernas essentias, idest Angelos. Sed quaecumque latent aliquid, ipse potest in cognitionem eorum proficere. Ergo Angeli in cognitione proficere possunt.

Praeterea, in 6 cap. ejusdem libri dicit, quod Angeli inferiores per superiores a nescientia purgantur. Sed non liberatur aliquis a nescientia nisi per scientiae acquisitionem. Ergo videtur quod Angeli in acquirendo scientiam proficiant.

Solutio. Respondeo dicendum, quod Angeli proficiunt in cognitione divinarum effectuum per illuminationes in inferiores a superioribus descendentes; et hoc patet sic. Cum enim Deus sit universalissima causa omnium entium, in visione essentiae ejus non cognoscuntur omnes effectus ipsius de necessitate, nisi intellectus totam virtutem ejus comprehendat: et quanto aliquis intellectus limpidius eam videt, tanto plura in ea cognoscere potest; sicut in principiis primis speculativis, qui perspicacioris intellectus est, plures conclusiones in eis videt; et ita superiores Angeli plures effectus in essentia divina cognoscunt quam inferiores, et de illis superiores inferiores illuminare et instruere possunt; et tamen aliqui effectus sunt quos omnes immediate in visione divinae essentiae percipiunt, quamvis etiam hos superiores perfectius cognoscant, sicut et divinam essentiam clarius intuentur; et unusquisque ordo ex illo nomen et rationem recipit, quod est ultimum suae virtutis ad capiendam rerum cognitionem immediate in visione divinae essentiae.

Ad primum ergo dicendum, quod revelationes divinarum effectuum pertinent ad praemium, non quidem essentiale, sed accidentale: et dicitur praemium accidentale ad quod merita directe non ordinantur, sed superadditur ex liberalitate retribuendis.

Ad secundum dicendum, quod per hanc rationem probat Algazel, Deum creaturatum scientiam habere, in quantum suam essentiam cognoscit; non tamen sequitur quod videns essentiam ejus omnia sciat, nisi ipsam perfectam cognitione comprehendat; et hoc Angelis non convenit.

Et per hoc patet responsio ad tertium: quia quamvis verbum videant, non tamen ipsum secundum modum rei cognitae vident, sed secundum modum cognoscendum, idest sui ipsorum; et ideo non oportet quod omnia quae in verbo sunt cognoscant.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dicit Boetius in lib. de Trinit. (cap. 2), in divinis non oportet ad imaginationem deduci. Unde non est imaginandum rationes rerum resplendere in speculo aeterno: sicut formae visibiles in speculo materiali; sed magis sicut causatorum rationes praesistent in sua causa, ut Dionysius dicit in lib. de divinis Nom. (cap. 4 et 7). Non est autem necessarium ut qui causam videt, hoc ipso omnes rationes effectuum in ea cognoscant, ut dictum est; et ideo ratio non procedit. Vel dicendum, ut communitur dicitur, quod speculum aeternum voluntarium est: quia in eo non videtur nisi quod ipse vult ostendere. Secus est autem de speculo materiali, quod ex necessitate naturae representat formas in eo relucentes.

Ad quintum dicendum, quod quia nostra cognitio a sensu incipit, ideo de minus notis in magis nota secundum naturam devenimus; et ideo manifestissima naturae sunt nobis ultimo nota, et difficillima ad cognoscendum, scilicet res immateriales, ut Deus et Angeli. Sed in Angelis est e converso: quia ea quae sunt magis nota simpliciter, sunt etiam notiora quo ad eos; et ideo licet essentiam divinam maxime cognoscant, non tamen ex hoc sequitur quod omnia alia cognoscant (1); sed secundum quod perfectius ipsam vident, ex ea in plurimum effectuum cognitionem procedere possunt.

ARTICULUS III.

Utrum Angeli cognoscant aliqua per mutuum locutionem. — (1 p., qu. 107, art. 1 et 2.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli non accipiant cognitionem aliorum per mutuum locutionem. Dicit enim Basilus (in sermone super illud Deut. 13, 9: Attende tibi, in princ.): *Si nuda et intacta anima viveremus, ex solis miribus intentionum cogitationes alterutrum panderetur.* Sed Angeli habent intellectum non obiectum corpore. Ergo unus alterius cogitationes videt; et ideo mutua locutione non egent.

2. Praeterea, in omni locutione oportet esse aliquid signum, quod mentis occultum conceptum exprimat. Sed tale signum in Angelis sensibile esse non potest, nec intellectuale: non sensibile, quia sensitivam cognitionem non habent; nec etiam (2) manens in intellectu tantum, quia hoc esset equaliter ignotum cum alio conceptu mentis qui manifestandus esset. Ergo videtur quod in Angelis manifestatio per locutionem esse non possit.

3. Praeterea, in omni locutione oportet esse aliquid medium, per quod intentio loquentis ad audientem deferatur. Sed tale medium in Angelis inveniri non potest. Ergo nec locutio.

4. Praeterea, in locutione corporali sonus ad aures perveniens excitat audientem ad audiendum. Sed in Angelis non potest poni aliquid tale excitativum, cum nihil sit in uno postmodum in altero factum; et tamen necessaria esset excitatio ad attendendum, si esset locutio; quia unus Angelus non semper alterum considerat. Ergo non est ibi locutio.

5. Praeterea, a loquente recipitur aliquid in audiente. Sed superiores ab inferioribus nihil recipiunt. Ergo videtur quod ad minus inferiores superioribus loqui non possint.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 13, 1: *Si linguis hominum loquar et Angelorum.* Sed locutio est actus linguae. Ergo Angeli loquuntur.

Praeterea, Angelus est majoris virtutis naturaliter quam homo. Sed homo potest alteri loquendo suam cogitationem exprimere. Ergo multo fortius Angelus.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in Angelis est quaedam locutio, quae tamen ab illuminatione differt in duobus. Primo quantum ad ea de quibus sunt: quia illuminatio proprie est de his quae superior Angelus in lumine divinae essentiae apprehendit, quae inferior ibi non videt; unde indiget

(1) *At. unde (inde)* non sequitur quod si eam cognoscant, omnia cognoscant.
(2) *At. iterum.*

ut in lumine superioris Angeli magis determinato et contracto quam sit lumen divinum, illa cognoscat. Sed locutio est de motibus liberi arbitrii, quos in uno alius non videt. His enim duobus modis aliquid potest esse notum uni Angelo et ignotum alteri. Secundo quantum ad modum quo utrumque perficitur, differentem secundum duo quae ad visionem intellectualem requiruntur, ad similitudinem visionis corporalis, scilicet ipsa res quae intellectui proponitur, et lumen sub quo videtur. Illuminatio ergo fit per hoc quod lumen intellectus unius Angeli per perfectius lumen superioris confortatur ad aliorum cognitionem; sed locutio per hoc quod aliqua prius occulta proponuntur ut cognoscenda sine hoc quod virtus cognoscens fortificetur; ut patet in recitationibus historiarum, in quibus aliquis cognoscit quod prius nesciebat, sine hoc quod suus intellectus clarificetur. Qualiter autem aliquid possit proponi Angelo ut cognoscendum ab ipso, patet ex similitudine nostrae locutionis. Est enim aliquid in homine quod alius homo de ipso naturaliter percipere potest, ut ea quae exterioribus sensibus subjacent; aliquid vero quod videri non potest, sicut interiores conceptus mentis. Species ergo conceptae interioris, secundum quod manent in simplici conceptione intellectus, habent rationem intelligibilis tantum; secundum autem quod ordinantur ab intelligente ut manifestandae (1) alteri, habent rationem verbi, quod dicitur verbum cordis; secundum autem quod aptantur et quodammodo ordinantur signis exterioribus apparentibus, si quidem sunt signa ad visum, dicuntur nutus; si vero ad auditum, dicitur proprie locutio vocalis: hi enim duo sensus disciplinabiles sunt. Similiter in Angelis interior conceptus mentis libero arbitrio subjacens ab alio videri non potest. Quando ergo speciem conceptam ordinat ut manifestandam alteri, dicitur verbum cordis; quando vero coordinat eam alicui eorum quae unus Angelus in alio naturaliter videre potest, illud naturaliter cognoscibile fit signum expressivum interioris conceptus; et talis expressio vocatur locutio, non quidem vocalis, sed intellectualibus signis expressa; et virtus exprimentis dicitur lingua eorum.

Ad primum ergo dicendum, quod Basilium intendit ab anima separata excludere indigentiam vocalis locutionis: non autem spiritualis, qualis dicta est in Angelis esse; et sic etiam exponendae sunt multae auctoritates similes quae ad hoc induci possunt.

Ad secundum dicendum, quod illud naturaliter notum in uno Angelo ab alio, est quasi signum latentis interioris cogitationis, non sensibile, sed intellectuale.

Ad tertium dicendum, quod Angelus non debet cogitari ut distans secundum situm, sicut dicimus duo corpora vel duo puncta: quia quod facit in corporalibus situs, hoc facit in spiritualibus ordo, ut dicit Augustinus. Unde non exigitur aliquid medium per quod deferatur locutio unius ad alterum; sed sufficit ad hoc solus ordo intentionis unius ad manifestandum alteri. Vel dicendum, quod omnes conveniunt in radiatione divini luminis, vel naturalis vel superadditi, ut supra dictum est: quod non fit unum numero in omnibus, sed ab uno principio, et in unum finem, et ordinate in diversis acceptum. Unde per illud lumen unus alterius locutionem cognoscit, sicut et essentialia eius.

(1) *Al.* manifestata.

Ad quartum dicendum, quod Angelus, praecipue beatus, semper est in actuali consideratione sui ipsius, et per consequens eorum quae ad ipsum pertinent, quorum omnium ipse est ratio cognoscendi. Nihil enim prohibet plura intelligi simul, quae una ratione cognoscuntur. Quam cito autem unus Angelus ordinat locutionem suam ad alterum, efficitur locutio eius de pertinentibus ad illum, et ita ab eo cognoscitur; et inde patet quomodo unus Angelus plures sibi loquentes audire potest, et unus sanctus plures eum invocantes.

Ad quintum dicendum, quod inferior Angelus potest loqui superiori, non illuminare eum: quia loquens non influat aliquid in audientem, sed solummodo proponit sibi ut cognoscibile.

ARTICULUS IV.

Utrum Angeli didicerint mysterium Incarnationis per homines.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli per homines mysterium Incarnationis didicerint. Primo per hoc quod habetur Ephes. 5, 9: *Ut imutescat Principatus et Potestates in caelestibus per Ecclesiam multifarmiter sapientia Dei.*

2. Praeterea, superioris est illuminare et instruere inferiores. Sed quidam homines quibusdam Angelis superiores sunt: quod probatur ex hoc quod dicitur 1 Corinth. 6, 5: *Nomine Angelos iudicabimus?* « *comparatione melioris facti,* » secundum Glossam (1). Ergo Angeli per homines illuminari possunt et instrui.

3. Praeterea, illi qui immediate a Deo recipiunt cognitionem, alios instruant. Sed Apostoli immediate de mysteriis Ecclesiae a Dei Filio instructi sunt. Ergo videtur quod de hoc etiam Angelos instruere possint.

4. Praeterea, Paulus dicitur ad tertium caelum raptus 2 Corinth. 2. Et exponit quaedam Glossa (2) tertium caelum, tertiam Angelorum hierarchiam. Sed illi qui sunt in tertia hierarchia ascendendo, id est in summa, illuminant inferiores Angelos. Ergo videtur quod Paulus inferiores Angelos illuminare poterit.

5. Praeterea, Angeli cognitionem aliorum accipiunt et per illuminationem et per locutionem. Sed loqui etiam possunt inferiores superioribus. Ergo videtur quod Angeli ab hominibus, etsi sint inferiores, cognitionem accipere possint.

Sed contra est quod Dionysius dicit (in 4 cap. caelest. Hier.), quod Angeli de nativitate Christi primo edocti sunt, et per eos ad homines devenit. Ergo ipsi ab hominibus non didicerunt.

Praeterea, mysterium Incarnationis a Prophetis est praenuntiatum. Sed revelationes factae patribus et Prophetis, medianibus Angelis a Deo processerunt, ut sancti communiter dicunt. Ergo videtur quod ipsi praecognoverint mysterium Incarnationis, et non ab hominibus didicerint.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in hoc vi-

(1) Quod subiungitur velut ex Glossa . . . non est in Glossa quae nunc circumfertur, sed quod Angelos apostatas reos ac damnabiles ostendimus. Est autem in alia veteri ms. super alia verba quae praemittuntur ibi, *Nescitis quantum sancti de hoc mundo iudicabunt?*

(2) Collateralis Anonyma.

letur esse quaedam controversia inter Hieronymum et Augustinum et Dionysium. Hieronymus enim (sup. cap. 5 epist. ad Ephes.) ponit duo: scilicet Angelos ante Incarnationem mysterium humanitatis Christi nescivisse: et quantum ad hoc videtur Augustinus (3 super Gen. ad lit., cap. 19), sibi obviare, dicens, eos a saeculis, id est a principio mundi, cognovisse. Secundo ponit Hieronymus quod hoc per homines didicerunt: et quantum ad hoc videtur sibi obviare Dionysius (de cael. Hier. cap. 4), ponens homines de hoc ab Angelis edoctos esse, secundum ordinem divinae legis inviolabiliter constitutum. Ut autem sciatur qualiter unumquodque veritatem habere possit, distinguendum est quantum ad primum, quod mysterium Incarnationis dupliciter potest considerari: vel quantum ad substantiam facti; et sic omnes a principio cognoverunt, scilicet incarnationem, passionem, et huiusmodi; vel quantum ad conditiones et circumstantias (1) mysterii, scilicet quod sub tali praeside, vel tali hora, et huiusmodi; et hoc a principio non cognoverunt. His etiam modis differenter enarrant Propheta et Evangelista: quia Propheta annuntiavit substantiam facti; sed Evangelista recitat expletionis modum. Quantum etiam ad secundum distinguendum est, quod Angeli dupliciter accipiunt cognitionem aliorum rerum: aut per illuminationem; et sic Angeli per homines nihil recipiunt, sed inferiores a superioribus illuminantur, et superiores immediate a Deo, per quem modum multas rationes mysteriorum Ecclesiae edocentur: aut per modum expletionis rerum; et sic futura contingentia cognoscunt quantum actu complemur, per hoc quod eorum causae ad effectus determinantur, ut in eis cognosci possint; et ita quaedam quae circa Incarnationis mysterium nesciebant, quando explebantur praedicantibus Apostolis cognoverunt, non tamen ab Apostolis edocti.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus vult, ut dicitur in Glossa (2) super eundem locum, quod haec determinatio per Ecclesiam non determinet hoc verbum *imutescat*; sed praecedens, scilicet *illuminare omnes*; ut sit sensus, quod Apostolo erat data gratia illuminandi omnes per Ecclesiam, id est omnes de Ecclesia. Hieronymus tamen vult quod determinet hoc verbum *imutescat*; et tunc intelligendum est modo praedicto. Vel potest intelligi de Ecclesia Angelorum, ubi prima fuit Ecclesia, et ubi ultimo nostra Ecclesia congreganda est; ut sit sensus: Incarnationis mysterium fuit absconditum in Deo, ita tamen quod a saeculis innotuit principibus per Ecclesiam, id est in Ecclesia caelesti; et hanc expositionem ponit Augustinus super Gen. (ad lit. lib. 3, cap. 19).

Ad secundum dicendum, quod secundum conditionem status, quilibet Angelus quilibet homine simpliciter viatore major est; unde dicitur Matth. 11, 11: *quod qui minor est in regno caelorum, major est illo*, scilicet Joanne Baptista, quo tamen nullus major inter natos mulierum surrexit. Sed quantum ad causam potest dici secundum quid aliquis homo

(1) *Al.* factum.

(2) Non sic in Glossa quae nunc extat, ubi nihil omnino tale, sed in veteri ms. quae hoc annexit verbis Augustini ex lib. 3 super Gen. ad lit., cap. 19, jam relatis; nec tamen illud ipsum Augustini est, sed Glossae tantum, quae sic habet. *Et est ordo verborum: Data est mihi gratia illuminare omnes per Ecclesiam, id est in Ecclesia (Ee edit. P. N. colui).*

aliquo Angelo major, in quantum per gratiam quam habet, meretur gradum quibusdam Angelis altiore.

Ad tertium dicendum, quod Apostoli immediate instruebantur a Verbo incarnato, non quod essentialiter Verbi immediate viderent, quoniam tamen inferiores Angeli videbant; et ideo multo plura a Verbo dicebant quam etiam ipsi Angeli.

Ad quartum dicendum, quod Paulus in illo raptu secundum quid participavit statum comprehensorum, non tamen tanta gloria perfectus fuit ut lumen in Angelos transfundere posset: quia, ut dicitur, factus est illius gloriae particeps miraculose quantum ad actum, et non quantum ad habitum, quod est lumen gloriae.

Ad quintum dicendum, quod Angelus ab homine per locutionem, quorundam cognitionem accipere potest, eorum scilicet quae subduntur libero arbitrio hominis; sed talia non sunt mysteria Incarnationis.

ARTICULUS V.

Utrum inter Angelos possit esse pugna.
(1 p., qu. 112, art. 8.)

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod inter Angelos pugna esse non possit. Omnis enim discordia et pugna repugnat unitati caritatis. Sed Angeli sunt perfecti in caritate. Ergo inter eos pugna esse non potest.

2. Praeterea, quicumque patrocinium praestant contrariis causis, ita se habent quod alter eorum injustam causam defendit. Sed hoc sanctis Angelis convenire non potest, quorum rectitudo confirmata, injustitiam non patitur. Ergo videtur quod non possint dici contrariis causis patrocinando pugnare.

3. Praeterea, ubicumque est ordinata praelatio, non potest esse pugna vel contrarietas: quia hoc est contra rationem praelationis ut inferior superiori resistat. Sed Angeli ordinantur omnes secundum superius et inferius, ut prius dictum est, dist. 9, quaest. unic. art. 3. Ergo videtur quod unus alteri non repugnet.

4. Praeterea, cum nullus Angelus nitatur nisi ad hoc quod rectum sibi videtur, oportet si ad contraria nitatur, quod contrarias opiniones habeat. Sed contrariarum opinionum altera est falsa. Ergo aliquis Angelus habebit falsam opinionem. Hoc autem est falsum: quia falsitas in nobis appropriatur phantasiae, secundum Philosophum in 4 Metaph. (text. 24), qua tamen Angeli carent. Ergo inter eos non potest esse pugna.

Sed contra est quod habetur Daniel. 7, quod quatuor venti caeli repugnabant, per quos, secundum Glossam Hieronymi super eundem locum, intelliguntur quatuor angelicae potestates, regnis principalibus praelatae. Ergo Angeli invicem repugnant.

Praeterea, hoc expresse habetur Danielis 10, 13, ubi Angelus ad eum loquens dicit: *Princeps Persarum restitit mihi viginti et uno diebus*. Ergo videtur quod etiam longas concertationes ad invicem habeant.

Solutio. Respondeo dicendum, quod i-ta verba Danielis, unde tota dubitatio oritur, a sanctis diversimode exponuntur. Hieronymus enim dicit, quod ille Princeps Persarum, qui resisterat liberationi populi, erat malus angelus, Persis praelatus: sicut

enim unicuique homini datur ad exercitium unus bonus et alter malus angelus; ita singulis gentibus duo spiritus praepouuntur, unus bonus, et alter malus. Sed in hoc non est minor dubitatio. Constat enim quod Angelus Danieli loquens, bonus Angelus erat. Quomodo autem sibi efficaciter tot diebus malus angelus restitisset, nisi justam causam haberet, non potest dici. Quod si justam habebat, etiam impossibile erat illam resistantiam multo magis per bonum Angelum fieri. Et ideo dicendum est cum Gregorio (lib. 17 Moral., cap. 7), quod uterque bonus Angelus fuit: quod etiam magis litterae consonat, quae in eadem locutionis serie Principem Persarum nominat, et Michaelem Principem Judaeorum, quem constat bonum Angelum esse. Haec autem pugna sic intelligenda est secundum Gregorium. Cum enim iudicia Dei sint abyssus multa, profunditatem iudiciorum ejus, Angeli comprehendere non possunt: et ideo quid unicuique genti vel homini debeatur secundum dispositionem divinam: non semper intelligunt, nisi eis reveletur. Contingit autem quandoque quod in diversis gentibus inventiantur diversa merita, secundum quorum diversitatem videtur quod una gens alteri subesse debeat, vel ab ejus dominio liberari, sicut tunc in Judaeis erat: quia Danielis oratio, quantum in se erat, liberationem populi merebatur; sed peccata populi, et etiam utilitas quam Judaei faciebant in regno Persarum, dum per eos Dei notitia diffundebatur, erant in contrarium. Et quia unusquisque Angelus secundum officium suum, ad examen divinae scientiae referebat merita sibi subditorum, ideo relatio contrariorum meritorum per diversos Angelos facta, sententiam divinam expectantes, pugna inter Angelos vocatur; et eorum concordia est in divina illuminationis perceptione, per quam de divina voluntate instruuntur: hoc enim omnes concorditer volunt quod percipiunt Deum velle; unde dicitur Job 13, de Deo, quod facit concordiam in sublimibus.

Ad primum ergo dicendum, quod, secundum Philosophum in 9 Ethic. (cap. 6), amicitiae vel concordiae non repugnat diversitas opinionum, sed solum diversitas voluntatum: unde talis pugna quae est secundum iudicia ex diversis meritis sumpta, non obstat unitati caritatis, cum voluntas eorum sit una, ut divina scilicet providentia expleatur.

Ad secundum dicendum, quod non est inconveniens contrariarum causarum utramque aliquid iustitiae habere; et secundum hoc utraque a bono defendi potest; et praecipue expectando divinam sententiam.

Ad tertium dicendum, quod ordo praelationis Angelorum perficitur per illuminationes divinitus receptas; et ideo ea recepta, unus alteri non obstat.

Ad quartum dicendum, quod quavis in Angelis non possit esse falsa opinio, potest tamen in eis esse quorundam nescientia, ex hoc quod intellectus eorum propter potentialitatem admixtam, non omnino terminatur ad unum; et secundum quod eorum quae nesciunt, cognitionem a Deo vel superioribus Angelis expectant, interrogare in Scriptura dicitur. Quia tamen ei quod nesciunt, per iudicium non adhaerent, ideo falli non possunt; sed secundum contrarietatem rerum quae in iudicium divinum veniunt, contrarietates inter eos memorantur.

ARTICULUS VI.

Utrum ordines durabunt post diem iudicii.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod ordines post diem iudicii non durabunt. Dicitur enim 1 Corinth. 13, quod cum Christus tradiderit regnum Deo et Patri, evacuabit omnem Principatum et Potestatem. Hoc autem erit in resurrectione. Ergo videtur quod eadem ratione alios ordines evacuabit.

2. Praeterea, quidam ordines actum proprium habent in directione divinarum; sicut Principes, ut praesint regnis et provinciis; et Angeli, ut custodiant homines. Sed ista ministeria cessabunt post diem iudicii. Ergo et ordines.

3. Praeterea, major perfectio erit in Angelis quam in corporibus inferioribus. Sed in corporibus post diem iudicii non erit actio, quia cessabit motus primi mobilis, et hoc propter perfectionem universi. Ergo multo minus in Angelis. Sed hierarchia est scientia et actio. Ergo non erunt hierarchiae et ordines post diem iudicii.

4. Praeterea, post diem iudicii, Angeli in cognitione non proficient. Sed per purgationem et illuminationem superiorum inferiores proficient in cognitione, ut dicitur est. Ergo non erit illuminatio et purgatio; et ita nec hierarchiarum et ordinum distinctio.

Sed contra, homines assumuntur ad ordines Angelorum. Sed frustra esset tam distincta et ordinata assumptio, si completo numero electorum, ordinata distinctio esse desineret. Ergo videtur quod ordines post diem iudicii remanebunt.

Praeterea, ad distinctionem ordinum duo concurrunt, scilicet gradus naturae et distantia gratiae. Sed utrumque remanebit post diem iudicii. Ergo et ordinum distinctio.

Solutio. Respondeo dicendum, quod distinctio ordinum et hierarchiarum caelestium potest considerari vel quantum ad essentialia hierarchiae et ordinis, et sic semper erit, quia semper manebunt distincti gradus naturae in Angelis et diversae sortes gloriae et etiam actiones hierarchiae, quia unus alium illuminabit, purgabit, et perficiet: vel quantum ad actum consequentem, secundum quod mediantibus ordinibus Angelorum homines reducuntur in Deum; et quantum ad hoc praelatio ordinum cessabit, cessante statu viatorum.

Et per hoc patet responsio ad primum: quia secundum hoc ultimum intelligitur auctoritas.

Ad secundum dicendum, quod actus essentialis ordinum est principaliter in receptione divini luminis, et consequenter in transfusione ejusdem in inferiores; sed quod hoc ordinetur ad reductionem hominum viatorum, accidit ipsis ordinibus; unde cessante statu viae, non oportet quod cesset distinctio ordinum. Nihilominus tamen remanebit modus recipiendi divinum lumen, proportionatum statui viatorum reducendorum, si essent.

Ad tertium dicendum, quod actio corporum quae est per motum, tollitur, quia motus cessabit et omnis imperfectio evacuabitur; sed actio quae est sine motu, manebit: semper enim solum illuminabit inferioriorem aera: ita etiam et actiones hierarchiae, quae sine motu sunt, post diem iudicii remanebunt.

Per hoc etiam patet responsio ad quartum: quia si non sit illuminatio et purgatio ordinata ad quorundam novorum cognitionem per modum profectus et motus cuiusdam, erit tamen continuatio illuminationis, secundum quod inferiores in lumine superiorum, rationes secretorum divinarum co-gnoscent.

Expositio secundae partis textus.

Dicit enim Isaias ex persona Angelorum... Quis est iste qui venit de Edom, inunctis vestibus de Bosra? Hanc quaestionem Dionysius (in fin. cap. 4 cael. Hier. (1)) dicit esse superiorum Angelorum expectantium ab ipso Christo illuminari de secretis mysteriis suae incarnationis: non tamen ipsi Christo quaestionem proponunt, sed sibi invicem, ad significandum reverentiam eorum ad Christum; sicut

(1) Non, sicut prius, lib. de cael. Hier., cap. 4 in fine... §. 3. (Ex edit. P. Nicolai).

Post considerationem de Angelis habitam, agitur de aliarum rerum creatione, et praecipue de operum sex dierum distinctione.

Haec de angelicae naturae conditione dicta sufficient. Nunc superest de aliarum quorundam rerum creatione, ac praecipue de operum sex dierum distinctione, nonnulla in medium proferre. Cum Deus in sapientia sua angelicos condidit spiritus, alia etiam creavit, sicut ostendit supra memorata Scriptura Genes. quae dicit (cap. 1) in principio Deum creasse caelum, id est Angelos, et terram, scilicet materiam quatuor elementorum adhuc confusam et informem, quae a Graecis dicta est *chaos*; et haec fuit ante omnem diem. Deinde elementa distincti, et proprias atque distinctas species singulis rebus secundum genus suum dedit: quae non simul, ut quibusdam sanctorum patrum placuit, sed per intervalla temporum ad sex volumina dierum, ut aliis visum est, formavit.

Quod sancti tractatores videntur super hoc quasi adversa tradidisse, aliis dicentibus omnia simul facta in materia et forma, aliis per intervalla temporum.

Quidam namque sanctorum patrum, qui verba Dei atque aera excellenter scrutati sunt, super hoc quasi adversa scripserunt. Alii quidem tradiderunt, omnia simul in materia et forma fuisse creata: quod Augustinus (super Gen. lib. 1, cap. 13) fuisse videtur. Alii vero hoc magis probaverunt atque asseruerunt, ut primum materia rudis atque informis, quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens, creata sit; postmodum vero per intervalla sex dierum ex illa materia rerum corporalium genera sint formata secundum species proprias. Quam sententiam Gregorius (32 Moral. cap. 40), Hieronymus, Boetius, alique plures commendant ac praeferrunt. (Quae quidem etiam Scripturae Genesios, unde prima hujus rei cognitio ad nos manavit, magis congruere videtur.)

Quod per intervalla temporis res corporales conditae sunt.

Secundum hanc itaque traditionem, ordinem atque modum creationis formationisque rerum inspicimus. Sicut supra memoratum est, in principio creavit Deus caelum, id est angelicam naturam, sed adhuc informem, ut quibusdam placet, et terram, id est illam confusam materiam quatuor elementorum, quam nomine terrae, ut ait Augustinus de Gen. contra Manichaeos (lib. 1 cap. 7), idem appellavit Moyses, quia terra inter omnia elementa minus est speciosa. Et illa inanis erat et incomposita, propter omnium elementorum commixtionem. Eandem etiam vocat abyssum, dicens: « Et tenebrae erant super faciem abyssi: » quia confusa erat et com-

discipuli mutuo disputantes determinationem magistri expectant.

Quid est quod illi (1) nesciant qui scientem omnia sciunt? Hoc, sicut dicit Magister, potest intelligi de his quae ad beatitudinem pertinent: vel etiam quia nihil est ad cuius cognitionem: medium illud non sufficiat, scilicet divina essentia: unde non est ex defectu ejus ut aliquid lateat ipsam videntem, sed ex defectu videntis, qui ipsam perfecte non comprehendit. Quanto autem intellectus videntis perspicacior est, tanto plura in ipsa videt; ad altiorem autem perspicacitatis gradum non nisi dono ipsius Dei visi ascendit: quod quidem non communicat necessitate, sed voluntate: et ideo dicitur illud speculum voluntarium esse, ut in se hoc solum quod vult ostendat.

(1) Al. ibi.

DISTINCTIO XII.

mixta, specie distincta carens. Eadem etiam materia informis dicta est aqua, super quam ferebatur Spiritus Domini sicut superfertur fabricandis rebus voluntas artificis, quia subiacebat bonae voluntati Creatoris quod formandum perficiendumque inchoaverat; qui sicut dominus et conditor praesertim fluitanti et confusae materiae, ut distingueret per species varias quando vellet et sicut vellet. Haec ideo dicta est aqua, quia omnia quae in terra nascuntur, sive animalia sive arbores vel herbae, et similia, ab humore incipiunt formari atque nutrir. In omnibus vocabulis vocata est illa informis materia, ut res ignota notis vocabulis insinuetur imperitoribus, et non uno tantum. Nam si uno tantum significaretur vocabulo, hoc esse putaretur quod consueverant homines in illo vocabulo intelligere. Sub his ergo nominibus significata est materia illa confusa et informis, quae nulla specie certi aut tractari poterat, id est nominibus visibilibus rerum quae inde futurae erant, propter infirmitatem parvulorum, qui minus idonei sunt invisibilia comprehendere. Et tunc erant tenebrae, id est lucis absentia. Non enim tenebrae aliquid sunt, sed ipsa lucis absentia: sicut silentium non aliqua res est; sed ubi sonus non est, silentium dicitur: et nuditas non aliqua res est; sed in corpore ubi tegumentum non est, nuditas dicitur: sicut et inanitas non est aliquid; sed inanis dicitur esse locus ubi non est corpus, et inanis absentia corporis.

Quo sensu tenebrae dicantur non esse aliquid, et quo dicantur esse aliquid.

Attende, quod hic Augustinus tenebras dicit non esse aliquid, cum alibi tenebrae inter creaturas ponantur, quae benedicunt Dominum: unde dicitur (Dan. 3, 72): « Benedicite lucem et tenebras Dominum. » Ideoque sciendum est, tenebras diversis modis accipi: scilicet vel pro lucis absentia, qualiter supra accepit Augustinus, iuxta quam acceptionem non sunt aliquid; vel pro aere obscuro sive aeri obscura qualitate; et secundum hoc aliqua res creata sunt. Ideo ergo dicit tenebras tunc fuisse super faciem abyssi, quia nondum erat lux: quae si esset, superesset et superfunderetur. Sed nondum lucis gratia opus suum Deus venustaverat, quae postea in primo die facta est.

Duo hic consideranda sunt: quare illa materia confusa, sit dicta informis; et ubi ad esse prodierit, quantumque in altitudinem ascenderit.

De qua prius quam tractemus, duo nobis discutienda occurrunt. Primum quare illa materia confusa informis dicitur: an quia omni forma careat, an propter aliquid. Secundum ubi ad esse prodierit, et quantum in altum ascenderit. Ad illud vero quod primo positum est, breviter respondentes, dicimus, illam primam materiam non ideo dictam fore in-